

## AUTORSKO PRAVO / PRAVNO REGULIRANJE KORIŠTENJA FOTOGRAFSKE BAŠTINE

GORANA ARALICA MARTINOVIĆ, dipl. iur. □ Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Zagreb

**LADA DRAŽIN-TRBULJAK:** Možete li nam reći nešto o tome kada se u povijesti pojavljuju prvi međunarodni ugovori kojima se uređuje zaštita autorskih prava? Kada je na našim prostorima započela ta praksa i kojim je zakonom u Hrvatskoj danas regulirano autorsko pravo korištenja fotografijom?

**GORANA ARALICA MARTINOVIĆ:** Prvim zakonom o autorskim pravima smatra se engleski The Statute of Anne (Zakon kraljice Ane), donesen na prijelazu iz 1709. u 1710., nastao na sustavu vladarskih privilegija danih izdavačima. On je štiti izdavače od konkurencije, u smislu prava tiskanja primjeraka (kopija) knjige (*copyright*). Pod utjecajem francuskoga autorskog prava (*droit d'auteur*), koje ističe osobu kao nositelja prava, nastao je prvi međunarodni ugovor koji uređuje zaštitu autorskih prava – Bernska konvencija o zaštiti književnih i umjetničkih djela iz 1886.

Na područjima današnje Hrvatske koja su zauzele Napoleonove trupe (Dalmacija, središnja Hrvatska južno od Save) kasnije su organizirane Ilirske provincije, u kojima su na temelju Carskog dekreta od 1. siječnja 1812. na snazi bili francuski propisi nastali kao tekovina Francuske revolucije, a preuzeto je i njihovo uređenje autorskih prava, pa se može reći da je otada na našim prostorima započela autorskopravna zaštita. Nasuprot tome, na područjima Hrvatske koji su bili u sastavu Habsburške Monarhije od 1846. primjenjivao se carski Patent o autorskom pravu, da bi 1884. bio donesen Zakon o autorskom pravu (Sbornik državnih zakonah, br. 7/1884) te 1895. i Zakon o autorskom pravu u pogledu književnih, umjetničkih i fotografskih djela (List državnih zakona br. 197/1895). Godine 1929. donesen je Zakon o zaštiti autorskog prava (Službene novine Kraljevine SHS, br. 304/1929), iduće je godine Kraljevina Jugoslavija pristupila i Bernskoj uniji (1930.).

Prvi zakon komunističke Jugoslavije o autorskim pravima donesen je 1946. (Službeni list FNRJ, br. 45/1946) i odstupio je od teksta Bernske konvencije, da bi ponovnim ulaskom u članstvo Bernske unije (1951.) FNRJ preuzela obvezu usklađivanja s tim međunarodnim ugovorom. Nakon svog osamostaljenja Republika Hrvatska je 1991. donijela Zakon o preuzimanju saveznih zakona iz oblasti prosvjete i kulture (Narodne novine br. 53/1991),

pa tako i tada važećeg Zakon o autorskom pravu (Službeni list SFRJ; br. 19/78, 24/86 i 21/90).

Novi, suvremeni Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima u samostalnoj Republici Hrvatskoj donesen je u listopadu 2003., koji je radi usklađivanja s važećom pravnom stečevinom Europske unije noveliran šest puta (Narodne novine br. 167/2003, 79/2007, 80/2011, 141/2013, 127/2014, 62/2017). Treba reći i da je zaštita autorskih prava prema članku 68/4 Ustava Republike Hrvatske ustavna kategorija (Narodne novine br. 56/1990, 135/1997, 113/2000, 28/2001, 76/2010, 5/2014) te se jamči zaštita moralnih i materijalnih prava koja proistječu iz znanstvenoga, kulturnoga, umjetničkoga, intelektualnoga i drugog stvaralaštva. Hrvatska je danas stranka svih važnijih međunarodnih ugovora vezanih za zaštitu autorskih i srodnih prava.

Kada pogledamo taj povijesni razvoj autorskog prava, a imajući na umu da ga rimsko pravo kao osnova našega kontinentalnog prava nije poznavalo, možemo reći da se tek nakon industrijske revolucije odnosno nakon određenoga društvenog i tehničkog razvoja pojavila potreba za nacionalnim i međunarodnim reguliranjem nematerijalnih dobara koja su proizvod ljudskog uma.

**L.D.-T.:** Možda bismo na samom početku, prije nego se pozabavimo autorskim pravom i time kako je pravno regulirana fotografska baština, trebali steći uvid u to kako pravne znanosti definiraju pojam autora.

**G.A.M.:** Autor je osoba koja je stvorila autorsko djelo kao tvorevinu čovjekova intelekta i činom samog stvaranja djela pripada mu autorsko pravo na njegovu autorskom djelu. Za stjecanje autorskog prava ne zahtijeva se poslovna sposobnost te činom stvaranja autorsko pravo na djelu stječu i maloljetnici te poslovno nesposobne osobe. Dakle, autor je naravna (fizička) osoba koja je djelo stvorila, a pravna osoba ne može biti autor. Pravna osoba može steći autorsko pravo samo na temelju nasljeđivanja.

Autor je prvi ili izvorni (originalni) nositelj (titular, subjekt) autorskog prava u smislu autorskog djela (engl. *owner of copyright*, franc. *titulaire du droit d'auteur*).

To pravo obuhvaća autorska imovinska prava i moralna prava. Ako sva ili neka od tih prava pripadaju drugoj

osobi, a ne autoru, ta je osoba izvedeni (derivativni) nositelj autorskog prava. Pogrešno je nositelja autorskog prava nazivati vlasnikom prava.

**L.D.-T.:** Sljedeći pojam koji nam je također važan jest pojam autorskog djela. Što se štiti autorskim pravom, a što ne?

**G.A.M.:** Odredbom stavka 1. članka 5. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima propisano je da je autorsko djelo *originalna intelektualna tvorevina iz književnoga, znanstvenog i umjetničkoga područja koja ima individualni karakter, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjenu*. Radi se o generalnoj klauzuli, a navodeći poimence u stavku 2. istog članka pojedine vrste autorskih djela, navode se *i fotografska djela i djela proizvedena postupkom sličnim fotografskom*.

Važno je reći da za vrste autorskih djela ne postoji zakonski *numerus clausus*, već je riječ o nedovršenom nizu. Jedini zakonski uvjeti zaštite jesu originalnost i individualnost intelektualne tvorevine izražene u bilo kojoj vrsti samonikle forme. Umjetnička vrijednost djela nije zakonski uvjet zaštite. Zakon ne daje odgovor na pitanje što je originalna i individualna intelektualna tvorevina, već je to činjenično pitanje te se u svakom pojedinačnom slučaju mora utvrditi ima li pojedino djelo ta svojstva ili nema. Često u kolokvijalnom govoru čujemo da se govori o autorskom pravu na ideji. Međutim, predmetom autorskog prava su izražaji, a ne ideje.

Dakle, za pravnu je zaštitu bitna forma, izražaj, a ne ideja (sadržaj) koja je nezaštićena i stoji svakome na slobodnom raspolaganju.

**L.D.-T.:** Kako Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima definira autorsko pravo? Što sve autorsko pravo sadržava? Možda nam možete nešto reći i o sastavnica toga prava koje se odnose na moralno i imovinsko pravo autora?

**G.A.M.:** Zakon sadržava odredbe o predmetu zaštite, o autorskom djelu, o autorima, o sadržaju i ograničenjima, o autorskom pravu u pravnom prometu, o ostvarivanju prava te o zaštiti prava u slučaju povrede. Doktrina ga definira kao subjektivno pravo apsolutnog karaktera koja autoru daje privatnopravnu vlast da sa svojim autorskim djelom i koristima od njega čini što ga je volja, te svakoga drugog iz toga isključuje. Radi se o jedinstvenom pravu koje sadržava komponente različite pravne naravi: s jedne strane imovinskopravne (pravo iskorištavanja) te s druge strane osobnopravne naravi (moralna prava), ali i neka druga posebna prava.

**L.D.-T.:** Što ta prava sve podrazumijevaju i jesu li ona prenosiva? Zašto bi nama kao istraživačima u muzejima to moglo biti važno?

**G.A.M.:** Osobnopravna komponenta (moralno pravo) podrazumijeva pravo prve objave, pravo paterniteta ili

pravo na priznanje autorstva, pravo integriteta, pravo na čast i ugled, pravo na opoziv iskorištavanja djela ("pokajanje"), a imovinskopravna komponenta odnosi se na pravo korištenja autorskim djelom (reproduciranje, distribuciju, priopćavanje javnosti, prerade...) te neka druga posebna prava.

Autorsko je pravo neprenosivo, osim nasljeđivanjem i prenošenjem u korist sunasljednika pri razvrgnuću nasljedničke zajednice. Autor može za drugoga osnovati pravo iskorištavanja autorskog djela ili mu prepustiti ostvarivanje autorskog prava ugovorom, davanjem odobrenja (dozvole) za korištenje ili drugim pravnim poslom. Na temelju zakona, pravna osoba stječe pravo koristiti autorsko djelo samo u slučaju izrade računalnih programa u radnom odnosu.

Kao bitno, valja istaknuti da nositelj prava odlučuje hoće li izvršavati svoje pravo ili ne, hoće li to činiti sam ili će to prepustiti drugoj osobi. Izvršavanje se prepušta drugima na temelju pravnog posla.

Svi su pravni poslovi formalni – moraju biti u pisanom obliku (osim u slučaju "maloga nakladničkog ugovora").

Svi oni koji rade s autorskim djelima trebaju biti svjesni apsolutnog djelovanja autorskog prava i biti upoznati s njegovim sadržajem i pravnim posljedicama eventualnih povreda prava.

**L.D.-T.:** Kad se govori o fotografiji, potrebno je upozoriti na njezinu dualnu prirodu. Naime, fotografija može nastati kao autorsko djelo, a ujedno može biti korištena kao sredstvo reproduciranja.

**G.A.M.:** Kako je kod fotografskog djela riječ o reprodukciji slike kao dijela prirode, materijalnih predmeta ili ljudi, i to mehaničkim putem, fiksiranjem na trajnu podlogu, ili u nekome drugom vidljivom obliku, proizlazi da fotografija ima dualni karakter – s jedne strane može biti riječ o autorskom djelu, a s druge je strane u tehničkom smislu riječ o sredstvu reprodukcije.

Naime, odredbom članka 19. ZAPSP-a propisano je sljedeće:

(1) Pravo reproduciranja je isključivo pravo izrade autorskog djela u jednom ili više primjeraka, u cijelosti ili u dijelovima, izravno ili neizravno, privremeno ili trajno, bilo kojim sredstvima i u bilo kojem obliku. Pravo reproduciranja uključuje i fiksiranje, kojim se pojmom označava utvrđivanje autorskog djela na materijalnu ili drugu odgovarajuću podlogu.

(2) Autorsko djelo se reproducira i fiksira, osobito, grafičkim postupcima, fotokopiranjem i drugim *fotografskim postupcima* kojima se postiže isti učinak, zvučnim ili vizualnim snimanjem, građenjem odnosno izvedbom djela arhitekture, pohranom autorskog djela u elektroničkom obliku, fiksiranjem autorskog djela prenošenog kompjutorskom mrežom na materijalnu podlogu.

Primjera radi, ako se fotografskim postupkom napravi reprodukcija umjetničkog predmeta, tada se može

postaviti pitanje je li fotografu potrebno dopuštenje za fotografiranje i je li on povrijedio pravo autora toga umjetničkog predmeta ako ga je fotografirao bez autorova odobrenja te ima li fotograf autorska prava na svojoj fotografiji.

“Autori” takve fotografije nastale povredom autorskog i srodnih prava nemaju pravo na zaštitu.

**L.D.-T.:** Koliko dugo prema našem Zakonu traju autorska prava na fotografiji i na djelima proizvedenim postupcima sličnima fotografskom?

**G.A.M.:** Važeći Zakon o autorskim i srodnim pravima ne poznaje posebne odredbe o trajanju zaštite prava na fotografiji i na djelima proizvedenim postupcima sličnim fotografskome pa vrijede opće odredbe. Prema općoj odredbi o trajanju autorskog prava, autorsko pravo traje za autorova života i 70 godina nakon njegove smrti, bez obzira na to kada je autorsko djelo zakonito objavljeno.

Međutim, treba napomenuti da se pravni režim mijenjao te da je stupanjem na snagu novele ZAP-a iz 1999. zaštita prava produžena tako da traje za života autora i 70 godina nakon njegove smrti, a prijašnjim je pravnim uređenjima ta zaštita trajala kraće.

S prestankom autorskog prava autorsko djelo postaje javno dobro te se može slobodno koristiti, uz obvezu priznanja autorstva, poštovanja autorskog djela te časti ili ugleda autora.

**L.D.-T.:** Koji je odnos autorskog prava i prava vlasništva?

Premda u pravnom smislu vlasnik fotografije (kao stvari/predmeta) može s njom činiti što želi pa je, na primjer, može posjedovati, upotrebljavati, koristiti, pa i prodati, važno je naglasiti da ipak postoje ograničenja. Može li vlasnik tu fotografiju iskorištavati umnožavanjem i komercijalnim korištenjem (distribuiranjem, javnim objavljivanjem, prerađivanjem)?

**G.A.M.:** Autorsko je pravo samostalno i neovisno o pravu vlasništva i drugim stvarnim pravima na stvari na kojoj je autorsko djelo fiksirano. Pravo vlasništva i druga stvarna prava na stvari na kojoj je fiksirano autorsko djelo ne smije biti izvršavano protivno autorskom pravu bez odobrenja nositelja autorskog prava.

Raspolaganje autorskim pravom ne utječe na pravo vlasništva na stvari na kojoj je to autorsko djelo fiksirano, ali i raspolaganje vlasništvom na stvari na kojoj je fiksirano autorsko djelo ne utječe na autorsko pravo na tom djelu.

Dakle, autorsko pravo na jednoj fotografiji različito je od vlasništva fizičkog predmeta kao takvog. Vlasništvo nad fotografijom ne daje tom vlasniku pravo da radi kopije odnosno ispise i skeniranja te fotografije i dalje ih prodaje jer mu za to treba odobrenje nositelja autorskog prava. On može dalje prodati samo fotografiju kao predmet, ali ne može njome raspolagati kao da je i sam nositelj autorskog prava jer on to nije. Autor također ima i pravo zahtijevati od vlasnika ili neposrednog posjednika izvornika

ili primjerka autorskog djela da mu omogući pristup njegovu djelu ako je to nužno radi izrade primjeraka autorskog djela ili prerade autorskog djela i ne protivi se bilo kojemu zakonitom interesu vlasnika odnosno posjednika. Riječ je o posebnom pravu na pristup djelu, ali to pravo ne obvezuju vlasnika i neposrednog posjednika da autoru preda izvornik odnosno primjerak autorskog djela.

**L.D.-T.:** Ipak predviđa li Zakon i situaciju da ustanove kao što su arhivi, knjižnice i muzeji u korištenju vlastitog primjerka autorskog djela mogu reproducirati autorsko djelo za neke svoje potrebe?

**G.A.M.:** Ograničenja u korist pojedinih ustanova predviđena su odredbom članka 84. ZAPSP-a, koja propisuje da javni arhivi, javne knjižnice, muzeji i druge pravne osobe koje obavljaju muzejsku djelatnost, obrazovne i znanstvene ustanove, ustanove za predškolski odgoj i socijalne (karitativne) ustanove mogu iz vlastitog primjerka reproducirati autorsko djelo na bilo koju podlogu za potrebe očuvanja i osiguranja građe, tehničke obnove i popravljivanja građe, upravljanja zbirkom i ostale vlastite potrebe ako pri tome ne ostvaruju izravnu ili neizravnu komercijalnu korist.

**L.D.-T.:** Kada se autorskim djelom ustanova, u našem primjeru muzej, može koristiti bez autorova odobrenja ili bez autorova odobrenja i bez plaćanje naknade?

**G.A.M.:** Bez autorova odobrenja ili bez autorova odobrenja i bez plaćanje naknade svatko, pa i muzej, može se koristiti nakon proteka roka zaštite, kada autorsko djelo postaje javno dobro. Svako korištenje autorskim djelom za vrijeme trajanja roka zaštite zahtijeva pažljivu analizu koju je potrebno provesti zajedno s nositeljem prava.

**L.D.-T.:** Na koji je način regulirano pravo pojedinih ustanova kao što su arhivi, knjižnice i muzeji u korištenju vlastitog primjerka autorskog djela?

Naime, često se u muzejima pojavi potreba za korištenjem motiva ili nekoga umjetničkog djela u vlasništvu muzeja tako da se u vrijeme trajanja izložbe iskoristi za izradu suvenirna, tj. u promotivne, ali i komercijalne svrhe (tiskanje majica, blokova, razglednica, suvenirna, knjižnih oznaka, magneta).

O čemu se pri tome mora voditi briga?

**G.A.M.:** Pravo pojedinih ustanova u korištenju vlastitog primjerka autorskog djela propisuje odredba već citiranog članka 84. ZAPSP-a uvjetujući korištenje nekomercijalnom svrhom (očuvanjem i osiguranjem građe, tehničkom obnovom i popravljivanjem građe, upravljanjem zbirkom i ostalim vlastitim potrebama). S obzirom na navedeno, vidljivo je da je dopuštena promocija u nekomercijalne svrhe, ali ne i u komercijalne.

Korištenjem motiva ili nekoga umjetničkog djela u vlasništvu muzeja tako da se za vrijeme trajanja izložbe

iskoristi za izradu suvenira (tiskanje majica, blokova, razglednica, suvenira, knjižnih oznaka, magneti) izlazi iz okvira predviđenih člankom 84. ZAPSP-a te znači nedopuštenu, komercijalnu svrhu.

Stoga, ako se radi o autorskom djelu na kojemu prava nisu istekla, potrebno je pribaviti odobrenje nositelja prava. Pritom valja spomenuti i jednu posebnu kategoriju autorskih djela, tzv. djela siročadi, za koja nisu identificirani ili pronađeni njihovi autori, a za čije korištenje Zakon, među ostalim, zahtijeva temeljitu potragu radi utvrđivanja statusa. Naravno, ako su prava istekla, korištenje za komercijalnu svrhu je slobodno, uz obvezu priznanja autorstva, poštovanja autorskog djela te časti ili ugleda autora.

S druge strane, organizatorima javnih izložbi ili aukcija dopušteno je, radi njihova promoviranja i u opsegu potrebnom za tu svrhu, reproduciranje na plakatima i u katalozima za te izložbe ili aukcije, i distribuiranje putem tih plakata i kataloga, djela likovnih umjetnosti, arhitekture, primijenjenih umjetnosti, industrijskog dizajna te fotografskih djela koja su izložena na javnoj izložbi ili aukciji ili su namijenjena takvom izlaganju, uz navođenje izvora i autorstva djela.

**L.D.-T.:** Česta je praksa muzeja dokumentiranje muzejskih djelatnosti i aktivnosti (izložbi, događanja, radionica, predavanja). Jesu li te fotografije također autorska djela?

**G.A.M.:** Jesu, uz ispunjenje zakonskih uvjeta da su te fotografije originalna i individualna intelektualna tvorevina.

**L.D.-T.:** Podliježe li objavljivanje fotografija u vlasništvu muzeja (koje se čuvaju u dokumentacijskim i muzejskim zbirkama) u muzejskim publikacijama, na web stranicama muzeja kao i u online katalozima (bazama podataka) obvezi reguliranja autorskih prava?

**G.A.M.:** Za vrijeme trajanja autorsko-pravne zaštite svako korištenje autorskim djelima podliježe obvezi reguliranja autorskih prava. Zakonitost objavljivanja fotografija u vlasništvu muzeja (koje se čuvaju u dokumentacijskim i muzejskim zbirkama) u muzejskim publikacijama, na web stranicama muzeja, kao i u online katalozima (bazama podataka), procjenjuje se s obzirom na ispunjenje uvjeta sadržaja ograničenja.

Naime, muzejima kao ustanovama u čiju je korist ustanovljeno ograničenje iz članka 84 ZAPSP-a, a sukladno odredbi članka 85 istog Zakona, dopušteno je i reproduciranje na papir ili sličan medij i distribuiranje pojedinih odlomaka zakonito objavljenih autorskih djela ili cjelovitih kratkih autorskih djela s područja znanosti, književnosti i glazbe, kao i pojedinačnih objavljenih autorskih djela s područja likovnih umjetnosti, arhitekture, primijenjenih umjetnosti i industrijskog dizajna, fotografskih ili kartografskih djela te prikaza znanstvene ili tehničke prirode, u obliku zbirke koja sadržava priloge više autora i koja je po svojem sadržaju i sistematizaciji namijenjena isključivo nastavi ili znanstvenom istraživanju, uz navođenje

izvora, osim ako to autor izričito ne zabrani.

Autori djela sadržanih u zbirci iz stavka 1. toga članka imaju pravo na primjerenu naknadu za reproduciranje i distribuiranje njihovih autorskih djela.

**L.D.-T.:** Posljednjih je godina sve učestalija praksa da se za potrebe sve većeg broja projekata provodi digitalizacija muzejskih predmeta, pa tako i fotografija.

Ministarstvo kulture RH planira na nacionalnoj razini, kako navodi u dokumentu iz travnja 2018., naslovljenome Ugovor o pružanju usluga pripreme natječajne dokumentacije za projekt *Digitalizacija kulturne baštine*, realizirati opći cilj: *povećanje zaštite i online dostupnosti digitalnog kulturnog sadržaja*.

Budući da će za potrebe projekta biti izrađene brojne digitalizirane inačice analognih fotografija, hoće li se za njihovu objavu morati regulirati autorska prava?

**G.A.M.:** Da.

#### **COPYRIGHT. THE LEGAL REGULATION OF THE USE OF THE PHOTOGRAPHIC HERITAGE.**

**Everyone who works with photographs as museum objects or in the context of documentation collections must, along with other skills and knowledge, have a basic acquaintance with the copyright aspects of photography.**

**Expressions of human creativity are subject to copyright, which necessarily includes photographs, as well as works produced by procedures similar to the photographic. Ideas, however, are not subject to copyright. The specific feature of copyright is that it is exclusive, and that it lasts a certain time set by law, and the original work belongs to the author who has created it, a natural person.**

**This means that copyright works can be used only on a special legal basis, either with the consent of the author of the work or by legal provisions that allow the use of a copyrighted work. The author can grant to another the right to use a copyrighted work or entrust to this second person the right to exercise the copyright by contract, by giving permission for use or some other legal transaction. Copyright is individual and independent of ownership and other proprietary rights in an object on which the work is fixed. Copyright to a photograph is different from the ownership of the physical object.**

**Apart from that, in the case in which a photographic work is a reproduction of an image as part of nature and is fixed to a physical medium, it follows that, from a legal point of view, a photograph has a dual nature: on the one hand it can be a copyright work, and on the other, in a technical sense, it can be a means of reproduction, by which it can infringe on someone else's copyright and thus lead to serious legal consequences. This paper discusses questions about who the author of a photograph is, how long copyright to a photograph lasts, who can use a photograph, which photograph has copyright protection, what is the original of a photographic work and other issues.**